

Implementatie van de NWO-strategienota 2011-2014 "Groeien met Kennis" in het Gebied Geesteswetenschappen

Op 23 juni 2010 is de NWO-strategienota 2011-2014 "Groeien met Kennis" verschenen. NWO kiest daarin zes speerpunten:

1. versterking van de investeringen in vrij onderzoek
2. investering in zes maatschappelijk geïnspireerde thema's samen met partners
3. stimulering en facilitering van kennisbenutting
4. versteviging van de internationale samenwerking binnen en buiten Europa
5. bevordering van de toegang tot hoogwaardige onderzoeksfaciliteiten
6. versterking van de nationale rol van de NWO-instituten

Hoe geeft het Gebiedsbestuur Geesteswetenschappen in de komende jaren vorm aan deze speerpunten?

0. Inleiding

De geesteswetenschappen zijn een bloeiend en zeer gevarieerd wetenschapsterrein dat van bijzondere waarde is voor de Nederlandse, Europese en mondiale kennissamenleving. In een steeds complexer wordende samenleving en in tijden van groeiende sociale, economische en culturele complexiteit en onzekerheid, hebben de geesteswetenschappen een belangrijke maatschappelijke rol te vervullen. Door ontsluiting, interpretatie en analyse van taal, cultuur, godsdienst en geschiedenis van verschillende bevolkingen en bevolkingsgroepen bieden geesteswetenschappen essentiële inzichten in de vorming van culturele identiteiten. Het brede palet aan invalshoeken en benaderingen dat eigen is aan het gebied, staat daarvoor garant.

Het Gebiedsbestuur Geesteswetenschappen van NWO heeft de taak om de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de geesteswetenschappen door middel van nationale competitie te stimuleren, nieuwe ontwikkelingen in dit onderzoek te initiëren en te bevorderen, het belang ervan uit te dragen naar de samenleving en ertoe bij te dragen dat de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek ten goede komen aan de samenleving.

Het gebiedsbestuur doet dit samen met anderen. In de eerste plaats met andere onderzoekers: onderzoekers met goede ideeën voor nieuw wetenschappelijk onderzoek, onderzoekers die onderzoeksvoorstellen beoordelen en onderzoekers die maatschappelijke vraagstellingen kunnen vertalen in wetenschappelijk onderzoek.

In de uitvoering van de taken werkt het gebiedsbestuur verder nauw samen met het Regieorgaan Geesteswetenschappen in het promotieprogramma, met de Raad voor de Geesteswetenschappen van de KNAW in de thematische benadering en in Actuele Geesteswetenschappen, met andere NWO-gebieden en met maatschappelijke partners in diverse onderzoeksprogramma's.

1. Versterking van de investeringen in vrij onderzoek (speerpunt 1)

De bevordering van excellent onderzoek en het geven van ruimte aan wetenschappelijk talent is en blijft de kernactiviteit van het gebied. Verreweg het grootste deel van de middelen waarover het gebiedsbestuur beschikt (in 2010 M€ 49), wordt uitgezet in instrumenten van open competitie, waaronder de vernieuwingsimpuls. Het gebiedsbestuur wil de open competitie minimaal op peil houden, liefst nog versterken.

Het gebiedsbestuur is zich terdege bewust van het feit dat de eerste geldstroom zwaar onder druk staat en dat ten gevolge daarvan de druk op de tweede geldstroom toeneemt. Het acht het dan ook dringend

noodzakelijk dat het door de commissie Cohen becijferde bedrag van structureel M€ 70 extra voor de geesteswetenschappen in volle omvang beschikbaar komt. Dat is essentieel voor een gezonde toekomst van de geesteswetenschappen in Nederland.

Het instrumentarium waarover NWO-G in open competitie beschikt, komt met de introductie in 2009 van de G-programma's, van het promotieprogramma samen met het Regieorgaan Geesteswetenschappen en met de verbreding en flexibilisering van de vrije competitie vanaf 2010 in hoge mate tegemoet aan de wensen die het onderzoeksveld heeft geuit. Het instrumentarium staat daarmee gereed voor de strategieperiode 2011-2014 en verdere ingrijpende wijzigingen daarin worden niet voorzien.

De talentlijn loopt van het promotieprogramma, via Veni en Vidi naar Vici. Met de talentlijn wil het gebiedsbestuur creatieve onafhankelijke onderzoekers in hun wetenschappelijke carrière ondersteunen. Met het promotieprogramma van NWO-G en het Regieorgaan wordt voor vijf jaar, zij het nog op beperkte schaal (15 fte per jaar), voorzien in het nijpende tekort aan promotieplaatsen en aldus de basis voor instroom van talentvolle jonge onderzoekers in de vernieuwingsimpuls verbreed. Voor onderzoekers in de geesteswetenschappen is het verwerven van een NWO-subsidie, in het bijzonder de vernieuwingsimpuls, een cruciale stap in, zo niet een voorwaarde voor, een wetenschappelijke loopbaan. Een verhoging van het honoreringspercentage tot 30% is dringend gewenst.

De vrije competitie G is sinds begin 2010 volledig herzien. De vrije competitie is bestemd voor gevorderde onderzoekers en hun onderzoeksgroep. Het gaat hier om onderzoeksprogramma's van enkele onderling samenhangende projecten met een omvang die al naar gelang de inhoud en wat men nodig heeft om het onderzoek uit te voeren, kan variëren van M€ 0,5 tot M€ 1. Aanvragen kunnen doorlopend ingediend worden.

Naast het voortzetten en liefst nog versterken van de inzet in de talentlijn en vrije competitie doet het gebiedsbestuur in de komende strategieperiode een extra investering in de vernieuwing van het geesteswetenschappelijk onderzoek met de G-programma's, samenhangende multidisciplinaire onderzoeksprogramma's gericht op de inhoudelijke vernieuwing in (disciplines van) de geesteswetenschappen en de onderzoeksagenda's voor toekomstig geesteswetenschappelijk onderzoek. In 2011 wordt een nieuwe ronde van deze doorbraaksubsidies voorzien onder de titel Horizon.

Het draagvlak in het onderzoeksveld is een continu punt van aandacht én zorg voor het gebiedsbestuur. Met het palet aan instrumenten in open competitie sluit het gebiedsbestuur zo nauw mogelijk aan op de behoeften die leven in het geesteswetenschappelijk onderzoeksveld. Transparantie van het beoordelingsproces en de middelenverdeling staan voorop. Met de stijging van het aantal aanvragen en de daaruit voortvloeiende toenemende druk op commissieleden en referenten, onderzoekers dus, is voor de komende periode de beoordelingssystematiek als zodanig een belangrijk aandachtspunt. Waar mogelijk zullen procedures vereenvoudigd moeten worden. Het gebiedsbestuur beoogt met het organiseren van jaarlijkse voorlichtingsbijeenkomsten en masterclasses aan de universiteiten verder bij te dragen aan een versterking van het draagvlak, naast uiteraard middels een goede informatievoorziening via website, Geestesoog, mailinglijsten en elektronische nieuwsbrieven.

2. Investering in maatschappelijk geïnspireerde thema's samen met partners (speerpunt 2)

Voor het oplossen van urgente maatschappelijke problemen is nieuw wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk, ook in de geesteswetenschappen. Een geïntegreerde aanpak waarbij de verschillende wetenschapsgebieden van NWO in samenspel met andere partijen kennisbehoeften in kaart brengen en via strategische onderzoeksprogramma's in die vragen voorzien, is vereist. Het gebiedsbestuur heeft veel ervaring in het opzetten van dergelijke onderzoeksprogramma's en wil graag voortbouwen op de daarmee behaalde successen, maar tegelijkertijd wel nieuwe accenten leggen.

Die nieuwe accenten zijn: meer focus in de programma's, een nauwere aansluiting op concrete maatschappelijke vragen, en een versterking en verbreding van de inhoudelijke samenwerking met partners gedurende het gehele proces. Voor de brede thema's uit de afgelopen strategieperiode bleek het niet eenvoudig om de programma's in voldoende omvang van de grond te krijgen, hetgeen deels samenhangt met de niet riante financiële situatie van de voor de geesteswetenschappen meest relevant partners. Dat is een omstandigheid die NWO voor dit wetenschapsgebied onder ogen moet zien. Maar een andere omstandigheid is de breedte van die thema's. In de komende strategieperiode wil het gebiedsbestuur zich concentreren op de totstandkoming van concrete programma's die zijn toegespitst op helder omschreven maatschappelijke vragen waarin partners zich direct kunnen herkennen, vragen die voortkomen uit die partners. Wie die partners zijn, verschilt van programma tot programma. Programma's worden op maat gemaakt. Het accent zal liggen op inhoudelijke samenwerking met de meest relevante partijen. Medefinanciering door externe partners is belangrijk en nodig om nieuwe programma's met voldoende massa te kunnen starten, maar is geen doel op zich.

Het nieuwe NWO-thema "Samenleven onder spanning" biedt het brede kader voor de vele maatschappelijke vragen aan de beantwoording waarvan geesteswetenschappelijk onderzoekers een bijdrage hebben te leveren. Daarbinnen zullen diverse onderzoeksprogramma's tot stand komen. De drie reeds in ontwikkeling zijnde programma's (Begrijpelijke Taal, Kwaliteit van Leven, Science4Arts) zullen naar verwachting in 2010 en 2011 beginnen. De implementatie van het KNAW-thema Cultuur en Identiteit kan een aanvang nemen zodra de middelen daarvoor beschikbaar komen. Voor de jaren na 2011 is de doelstelling om jaarlijks een nieuw programma in ontwikkeling te nemen. De onderwerpen worden bepaald aan de hand van de door externe partners aangedragen maatschappelijke vragen waaraan geesteswetenschappers kunnen bijdragen. Die partners zijn actief betrokken in de programmering en in de aansturing. Elk programma dat tot stand komt, heeft nadrukkelijk aandacht voor aspecten van kennisbenutting en internationalisering, het derde en vierde speerpunt van deze strategienota.

Afstemming en verbinding met relevante partijen buiten de wetenschap is voor het gebiedsbestuur in toenemende mate van belang geworden. Die inzet is in het eerste decennium vooral gericht geweest op departementen. In deze strategieperiode zal meer aandacht worden geschonken aan de inhoudelijke verbindingen met de culturele en erfgoedsector, niet alleen gericht op de totstandkoming van gezamenlijke onderzoeksprogramma's, maar ook in de meer algemene zin van beleid en agendabepaling. Ook wil het gebiedsbestuur zich gaan richten op structurele samenwerking met de cultuurfondsen: Mondriaan Stichting, Prins Bernhard Cultuurfonds, Nederlands Letterenfonds (vh Fonds voor de Letteren en Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds), Fonds voor de Podiumkunsten, Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst, Filmfonds, Stimuleringsfonds voor Architectuur. Rond het aspect van kennisbenutting is hier meer synergie mogelijk.

In het kader van het versterken en verbreden van de externe contacten is het voornemen om jaarlijks een netwerkdag te organiseren rond een actueel maatschappelijk thema. In 2010 heeft de eerste GeestesdaG plaatsgehad, rond het thema kwaliteit van leven.

3. Stimulering en facilitering van kennisbenutting (speerpunt 3)

Voor het Gebiedsbestuur Geesteswetenschappen is kennisbenutting één van de speerpunten van beleid. Het onder de vorige strategienota gevoerde kennisbenuttingsbeleid zal worden voortgezet en aangevuld. Hierin zijn verschillende onderdelen te onderscheiden. Allereerst de themaprogramma's. Kennisbenutting is daarin volledig geïntegreerd. Externe partners brengen in de fase van programmering al in welke vragen zij in het programma geadresseerd willen zien en per programma is een kennisbenuttingsplan in werking. Dit zal worden voortgezet.

Een tweede lijn is het plan Actuele Geesteswetenschappen dat wordt uitgevoerd in opdracht van het Alfabaraad (NWO-G, KNAW-RGW en disciplineoverlegorganen). Het doel van het actieplan is de

verbetering van de 'match' tussen de kennisvragen van beleidsmakers en het kennisaanbod van geesteswetenschappelijke onderzoekers. Resultaten tot nu toe zijn, naast enkele conferenties, de opname van een Cursus geesteswetenschappen voor beleidsambtenaren in het palet van het Rijksopleidingsinstituut (ROI), en enkele articulatiesessies. Gewerkt wordt aan het opzetten van een netwerk met politieke partijen en de inrichting van een "ambassadeursnetwerk" voor de geesteswetenschappen. Deze lijn zal worden voortgezet. In het thema Cultuur en Identiteit is een kenniscentrum voorzien dat bij NWO zal worden ondergebracht. Het gebiedsbestuur wil in de komende strategieperiode inzetten op de totstandkoming van dit kenniscentrum.

De derde lijn is de ontwikkeling van een op de geesteswetenschappen toegesneden meetmethodiek. In 2009 heeft het gebiedsbestuur met het door Research voor Beleid opgesteld rapport Impact Assessment de discussie over meetmethodieken van de maatschappelijke effecten van geesteswetenschappelijk onderzoek een nieuwe impuls gegeven. Het resultaat daarvan is ingebracht in het EriC-project ("Evaluating Research in Context") en in de KNAW-werkgroep die zich bezig houdt met indicatorenontwikkeling voor de geesteswetenschappen. Het gebiedsbestuur is voornemens om over enkele jaren een impact assessment uit te voeren op programma's die nu lopen en waarin de gedachte van kennisbenutting van begin af aan al is geïntegreerd.

Naar de mening van het gebiedsbestuur is kennisbenutting integraal onderdeel van onderzoek en het wil onderzoekers, niet alleen in de themaprogramma's maar ook in open competitie, daarin stimuleren. Voor de komende periode is het belangrijk om daarbij ondersteuning te bieden. Het gebiedsbestuur wil de aandacht meer richten op de bewustwording onder onderzoekers van het belang om aan aspecten van mogelijke benutting aandacht te schenken al in de fase van formulering van een onderzoeksvoorstel. Het wil daarbij benadrukken dat onderzoekers zelf de voorwaarden scheppen voor de benutting van de door hun verworven kennis; het is aan anderen om de resultaten van het onderzoek daadwerkelijk tot benutting te laten komen.

In de vrije competitie is kennisbenutting met ingang van 2010 "gemainstreamd", hetgeen inhoudt dat aanvragers dit aspect in de opzet en begroting van hun project kunnen opnemen. Daarmee is kennisbenutting een onderdeel van alle subsidie-instrumenten van het gebied geworden. Verder is het voornemen om een handleiding kennisbenutting aan onderzoekers beschikbaar te stellen en masterclasses kennisbenutting geesteswetenschappen te organiseren aan de faculteiten waarin onderzoekers "best practices" op het gebied van kennisbenutting presenteren. In 2010 zal tevens een eenmalige ronde kennisbenuttingssubsidies worden uitgezet, gericht op het realiseren van kennisbenutting binnen lopend of recent afgerond samen met externe partijen. De "best practices" die uit de projecten voortkomen en de gevolgde werkwijze, zullen kunnen worden gebruikt in de in volgende jaren te organiseren masterclasses.

Een apart aspect van kennisbenutting is de vrije beschikbaarstelling van de resultaten van het gefinancierde onderzoek. Het gebiedsbestuur is voorstander van "open access" en wil daarin graag een stimulerende rol vervullen. Twee belangrijke aandachtspunten heeft het daarbij: het nog te geringe aantal kwalitatief hoogwaardige Open Access tijdschriften in dit wetenschapsgebied en de specifieke aspecten van OA-publicatie van monografieën. Voor het laatste wil het gebiedsbestuur aansluiten op het OAPEN initiatief. Daarnaast gaat het gebiedsbestuur de oprichting van nieuwe of de omvorming van al bestaande geesteswetenschappelijke tijdschriften tot OA tijdschriften bevorderen.

4. Verstevigen van de internationale samenwerking in en buiten Europa (speerpunt 4)

Onderzoek is per definitie internationaal. Naar de mening van het gebiedsbestuur hebben onderzoekers er het meeste baat bij wanneer administratieve en financiële barrières worden weggenomen en grensoverschrijdende financieringsmechanismen verder ontwikkeld worden. In de afgelopen 5 jaar heeft het gebiedsbestuur zwaar ingezet op het met succes tot stand brengen van het Europese netwerk van inmiddels 22 zusterorganisaties in de humaniora HERA en op het realiseren van twee Joint Research Programmes, "Cultural Dynamics" en "Creativity and Innovation" met een daadwerkelijke common pot.

Voor zowel het netwerk als de onderzoeksprogramma's heeft NWO-G financiering van de EC verkregen. In de komende periode wil het gebiedsbestuur hierop voortbouwen en samen met de partners nieuwe grensoverschrijdende onderzoeksprogramma's tot stand brengen met een common pot à la HERA, maar in variabele geometrie: qua consortium verschillende verbanden rond specifieke thema's.

Daarnaast wil het gebiedsbestuur in de open competitie de weg van de Lead Agency aanpak verder invulling gaan geven, waarbij de partners per toerbeurt de internationale competitie verzorgen en ieder de hoogst geprioriteerde onderzoekers vanuit eigen middelen bekostigt. Verder wil het gebiedsbestuur zwaarder inzetten op bilaterale of trilaterale overeenkomsten. Buiten Europa zal het accent daarbij liggen op de VS (National Science Foundation en National Endowment for the Humanities). De inzet op EUROCORES wordt verminderd. In de instrumenten van open competitie en in de themaprogramma's is en blijft internationalisering een belangrijke component.

Het gebiedsbestuur is actief betrokken in de verdere ontwikkeling van het Joint Programming Initiative Cultural Heritage and Global Change, dat door Italië wordt getrokken. In dit kader wordt nauw samengewerkt met OCW/DCE en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Dit initiatief heeft duidelijke raakvlakken met een aantal NWO-programma's, zoals het inmiddels beëindigde BBO, het lopende CATCH en het in ontwikkeling zijnde Science4Arts.

5. Bevordering van de toegang tot hoogwaardige onderzoeksfaciliteiten bevorderen (speerpunt 5)

De infrastructuur voor geesteswetenschappelijk onderzoek bestaat overwegend uit bibliotheken, archieven, collecties, databestanden en -banken etc. In toenemende mate is behoefte aan grootschalige infrastructurele voorzieningen. Het gebiedsbestuur steunt die ontwikkelingen waar mogelijk. NWO-G richt zich hierbij op samenwerking met de voor dit terrein relevante spelers en op afstemming van nationale en internationale ontwikkelingen op dit terrein. In internationale gremia zal het gebiedsbestuur het belang van goede infrastructurele voorzieningen in geesteswetenschappen blijven bepleiten en ondersteunen. Voor het gebiedsbestuur is DANS hierin een belangrijke partner.

6. Versterking van de nationale rol van de NWO-instituten (speerpunt 6)

Ook in de geesteswetenschappen zijn er uitstekende wetenschappelijke instituten die een nationale rol vervullen en belangrijke onderzoeksfaciliteiten bieden. Die bevinden zich echter niet (meer) onder de koepel van NWO. Aan dit speerpunt uit de NWO-strategienota geeft het gebiedsbestuur dan ook invulling via de andere speerpunten. Onderzoekers in instituten participeren ten volle in zowel open competitie als thematische onderzoeksprogramma's, nationaal en internationaal, en kunnen een belangrijke rol hebben in het realiseren van kennisbenutting.

Resumé

Samengevat zijn de beleidslijnen en -voornemens van het Gebiedsbestuur Geesteswetenschappen voor de periode 2011-2014:

- o open competitie minimaal op peil houden, liefst versterken;
- o uitvoering en versterking van de talentlijn: van het samen met het Regieorgaan Geesteswetenschappen opgezette promotieprogramma, via Veni en Vidi naar Vici
- o continuering en uitbouw van een flexibele vrije competitie in de geesteswetenschappen;
- o extra investering in de vernieuwing van het geesteswetenschappelijk onderzoek met een nieuwe ronde doorbraaksubsidies onder de titel Horizon (voorheen G-programma's);
- o inzet op NWO-brede vereenvoudiging van procedures;
- o versterking en verbreding van de samenwerking met externe partners, met name in de culturele en erfgoedsector

- o realisatie van een aantal onderzoeksprogramma's onder het NWO-thema "Samenleven onder spanning", te beginnen met Begrijpelijke Taal, Science4Arts, Kwaliteit van Leven.
- o implementatie van het KNAW-thema "Cultuur en identiteit"
- o samenwerking met cultuurfondsen rond kennisbenutting
- o organisatie jaarlijkse netwerkdag
- o integratie kennisbenutting in alle instrumenten
- o uitbouw Actuele Geesteswetenschappen in de richting van een kenniscentrum
- o opzet handleiding en masterclasses kennisbenutting voor onderzoekers
- o stimulering Open Access door inrichting van een call voor OA-tijdschriften in de geesteswetenschappen en aansluiting bij OAPEN voor monografieën
- o ontwikkeling nieuwe grensoverschrijdende onderzoeksprogramma's met een common pot in HERA
- o vormgeving Lead Agency Procedure in vrije competitie
- o bilaterale overeenkomsten met buitenlandse zusterinstellingen
- o bijdrage aan totstandkoming en participatie in het Joint Programming initiatief "Cultural Heritage and Global Change"